

1.melléklet a 324/2020. (VII. 1.) Korm. rendeletben
foglaltak alapján

Javaslat

a Nagydorogon született
Bánki Viktor operatőr és filmrendező életútja és munkássága

*a Települési értéktárba történő
felvételéhez*

Készítette:

Tihanyi Györgyné Hollósi Erzsébet. (név)

..... (aláírás)

Paks, 2024.....

(település, dátum) (P. H.)

¹ Kérjük, adja meg a nemzeti érték pontos megnevezését.

² Kérjük, húzza alá a megfelelőt.

I. A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve: Tihanyi Györgyné
2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy

adatai: Név: Tihanyi Györgyné
Levelezési cím: 7030, Paks, Kölesdi út 24.:
Telefonszám: +36 20 515 8651
E-mail cím: hollosi.erzsebet@gmail.com

II. A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése: Bánki Viktor filmrendező
2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása:³

☐ agrár- és élelmiszergazdaság	☐ egészség és életmód	☐ épített környezet
☐ ipari és műszaki megoldások	☒ kulturális örökség	☐ sport
☐ természeti környezet	☐ turizmus	

a szakterületi besorolás indokolása: Bánki Viktor filmrendező a 20. századi hangosfilmgyártás kezdetén Magyarországon meghatározó személy volt.

3. A nemzeti érték a magyarországi együtt élő népekhez, az államalkotó tényezőként elismert nemzetiségekhez kapcsolódó érték:

- igen
amely nemzetiség:⁴
- nem

4. A nemzeti érték fellelhetőségének helye: Nagydorog, Budapest

5. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik:

- települési
- tájegységi
- ágazati

amely értéktár neve: Nagydorog települési értéktár

6. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása, a megjelölt szakterületi kategória indokolása (amennyiben nemzetiséghez kapcsolódó érték, a nemzetiségi vonatkozások, a nemzetiséghez való kötődés bemutatása):

Bánki Viktor – születési nevén Koncsics Gyula –1899.július 28-án született Nagydorog 281.szám alatt. Vallása református.

Szülei: Koncsics János református gépész, kovács

Ulbert Katalin római katolikus háztartásbeli

Már gyermekkorában a család Budapestre költözött, így a Práter utca is magáénak tudhatja.

A gimnázium 8 osztályának elvégzése után az Iparművészeti Főiskola grafika szakán tanult egy évig, de félbehagyta és tisztviselő lett 1922-ben elvégezte a Színművészeti akadémiát. Fiatalon bejárta a világot, nyelveket tanult. Hollywoodban, kisebb szerepeket kapott, közben elleste a filmkészítési trükköket. Berlinen keresztül tért vissza Magyarországra 1933-ban. Előbb operatőr, filmvágó, majd segédrendező és rendező. Az induló magyar hangosfilmgyártás meghatározó egyénisége volt. A háború végéig, 1945-ig számos film operatőre és/vagy rendezője volt Első filmsikere a Bors István (1939.), amit Ő rendezett és Páger Antal volt a főszereplője. A Dr. Kovács István című filmjéhez nem kisebb írórt kért fel forgatókönyv írónak, mint Fekete Istvánt.! Minden filmje nagy siker volt, mint a „Szerető fia, Péter (1942), aminek léha földbirtokos csemetéjét Várkonyi Zoltán olyan hitelesen alakította, hogy egy időre a hatalom letiltotta a vetítését. Erről még az indoklásban több szó is esik. Többször is hívták külföldre rendezni, de Ő csak magyar filmet akart csinálni. „Inkább olcsón, de otthon, mint aranyhegyekért idegenben”. Sajnos, mint oly sok embernek a háború végén neki is derékba tört a pályája. Börtön, majd emigráció jutott osztályrészül – igaz 1950-ben közkegyelmet kapott, de addigra már nem volt az országban

1967. március 13-án Münchenben hunyt el 67 évesen. Idegen földben nyugszik Ő, aki annyira magyar volt, hogy gyermekeivel csak magyarul beszéltek a feleségével együtt Argentínában.

7. Indokolás az értéktárba történő felvétel mellett:

Nagydorogi gyermekként és fiatal felnőttként mindig azt gondoltam, hogy a mi kis falunk egy kis szürke, jelentéktelen település, ahol semmi különös nem történt. Nincs hegyünk, nincs folyónk, tavunk, itt nem születtek híres emberek. Hát ebben bizony nagyot tévedtem! Nagyon sok évnek kellett ahhoz eltelni – lassan felettem is eljárt az idő -, mikor azzal szembesültem, hogy csak nem beszéltek nekünk bizonyos dolgokról – mert nem illett abban a korban. Nyugdíjasként el kezdtem foglalkozni családkutatással. Az internet segítségével kinyílt a világ. Miközben felmenőimet kutattam, többek között a temetői sírok között is nyitott szemmel kezdtem járni. Találtam egy régi síremléket, ami kovácsoltvas lábon álló kőlap. A felirat szerint Hollósi Jánosné Koncsics Éva, 1857-1923. A név azonosság miatt hiába kérdeztem Édesanyámat és Nagynénémet, nem kaptam választ, hogy rokonom lehetett-e az illető. Nem sokkal ezután interneten láttam egy újságcikket: Nagydorogtól Hollywoodig. Ez felkeltette az érdeklődésemet, miután elolvastam, megtudtam, hogy Bánky Vilma némafilmsztár Nagydorogon született Koncsics Vilma néven. Ez már elég volt, hogy tegyem félre a saját családom kutatását, és elkezdtem a Koncsics famíliát kutatni. Először megtaláltam Koncsics Gyula születését 1899. július 28-án , a szülők Koncsics János református kovácsmester, és Ulbert Katalin római katolikus háztartásbeli. Ezután megteletem Vilma születési bejegyzését , ugyanezen szülőkkel 1901.január 9. , de Ő katolikus, az édesanyja után, míg Gyula református az édesapa után. Megtaláltam a szülők házassági bejegyzését 1898,nov.5-én, ahol a vőlegény Koncsics János evangélikus református, gépész, kovács, a menyasszony Ulbert Katalin házicseléd. Ez azért volt érdekes, mert az újságcikkek Bánky Vilma édesanyját színésznőként emlegetik. Nem mintha szégyen lenne az, ha valaki egyszerű családból kicsi faluból származik. Vilma csillaga mellett, aztán elsikkadt Gyula, aki Bánki Viktor lett, mikor a család felvette 1927-ben a Bánki nevet. Az akkori újságok még azt is részletezték, hogy Vilma művészneve Bánky de a család csak simán Bánki, mivel nem nemesek. Ezek után persze még sok mindent megtudtam a családról, felmenőkről és az oldalági rokonokról, akik ma is köztünk élnek. (Mellékesen .az is kiderült, hogy Koncsics Éva, Vilma és Viktor nagynénje, és az én dédapám testvérének második felesége volt.) Ez persze egyáltalán nem fontos tény, de sokat segített, hogy a családi kapcsolatokat felderítsem.

Miközben Vilmáról kerestem cikkeket, többször előkerült Viktor neve is egy-egy cikkben, mint filmrendező, vagy operatőr, filmvágó(cutter). Amikor Vilma már némafilmsztár volt, Viktor még csak kereste a helyét.

Már tudjuk róla, hogy a nyolc gimnáziumi osztály elvégzése után az Iparművészeti Főiskola Grafika szakán tanult egy évig, de félbehagyta és tisztviselőként dolgozott, közben 1922-ben elvégezte a Színművészeti Akadémiát. 24 évesen elment Kubába egy barátjával, abban a reményben, hogy onnan könnyen átjutnak az Egyesült Államokba. Kuba nagy kaland volt, de nehéz élet várt ott rájuk. Megpróbáltak egy farmon dolgozni, kevés sikerrel, aztán Viktor dolgozott építkezésen, majd egy nagy hotelben felvették liftkezelőnek, majd bárpénztárosnak. Németül, angolul már beszélt, Kubában spanyolul tanult, hogy valahogyan boldoguljon. A bárban találkozott egy filmes ismerőssel, aki hollywoodi szerződést ajánlott neki. Akkor már Vilma túl volt az első hollywoodi sikerén, így az MGM szerződést küldött Viktornak is. Közel két évet töltött Kubában. – Ezt a két évet írta le önletrajzi regényében, ami kiadatlan maradt, jelenleg a lánya őrzi a kéziratot. Arról nincs pontos információ, hogy ezután mennyi időt töltött Amerikában, de azt tudjuk, hogy amikor Vilma már filmsztárként látogatott haza, Viktor szervezte itthon a programjait. Több éves külföldön tartózkodás alatt idegen nyelveket tanult. 1933-ban jött vissza Magyarországra, de addigra elleste a filmkészítés titkait. Először operatőrként és vágóként dolgozott, de olyan eredményesen, hogy, ha külföldi filmesek forgattak Magyarországon, mindig Viktort kérték cutternek (filmösszeállítónak) 1933-ban a Bor című magyar filmnek volt az összeállítója, a film főszereplője Keéry Panni (Kirchner Anna) akivel 1933. nov.25-én házasságot kötött. Első nagy sikert aratott filmrendezése 1939-ben a Bors István, ami Szegeden elnyerte a Filmfesztivál első díját óriási sikerrel. A mozik nem tudták levenni a műsorukról a filmet, hatalmas kasszasikert hozott a forgalmazóknak. Több filmjének is Páger Antal volt a főszereplője, de láthatták a főszerepekben Jávor Pált, Somlay Arturt, Muráthy Lilit, Csontos Gyulát, Ladomertszky Margitot, Bilicsi Tivadart, stb. – csupa nagy név, akiket még mi is ismerhettünk. 1945-ig a legtermékenyebb magyar rendező volt. Több cikkben is úgy szerepel, hogy rendezte Bánki Viktor a világhírű filmrendező. Áll a bál című filmjét (1939.) úgy hirdették, hogy „Új magyar világfilm”, ennek a filmnek forgatókönyvét is Ő írta. Mikor a „Kölcsönként férjek”-et vetítették(1942) az Urániában, „Gurul a nézőtér a kacagástól”- írta a kritika. „Ma, tegnap, holnap” (1941) szenvedélyes szerelem és mosolygó derű Jávor Pállal a főszerepben.”Szerető fia, Péter” Várkonyi Zotánnal a főszerepben – olyan sikeres volt a léha földbirtokos csemete megformálása, hogy az akkori hatalom (1942) megvonta a vetítési jogot, mert valaki magára ismert. Ezt a filmet 1972.ápr.8-án még vetítették a NewYorki magyaroknak.

Bánki Viktor nyolcadik.filmje az „András” 1941-ben a „Bors István”-hoz hasonló. Főszereplői Páger, Csontos, Tímár József, Bordy Bella (Ő táncos, balettpedagógus és az Operaház magántáncosa).

A romantikus vígjátékok sorában a „Makacs Kata”, „Igen vagy nem?”, „ Makkhetes” is beletartoznak.

Szabálykövető melodrána is jellemzi néhány filmjét: Benedek-ház, Kölcsönadott élet, Keresztúton. – **Pápai Zsolt** **cikke 2018-ban a Filmvilágban** széleskörű értekezést ír Bánki filmjeiről. Néhány idézetet írok csak, a cikket mellékelem. Már a címe is sokat elárul: **„Bánky Viktor nem csak a nézők ábrándszükségletének és a politika elvárásainak a kielégítéséhez értett, de a glamúrszemlélet kritikusa is volt.”**

„Szélsőjobbos szerepvállalása és politikai lenullázódása, továbbá néhány ideologikus munkája – mindenekelőtt a hírhedt Őrségváltás – miatt Bánky Viktor persona non grata lett rögtön a világháború után, és életművének vizsgálatával máig adós az utókor. Pedig egyes művei nem csupán kordokumentumként, vagy mozikuriózumként érdekesek a figyelemre. A Keresztúton és a Kölcsönadott élet melodramája vagy éppen a Ma, tegnap, holnap tragikus románca bizonyítja, hogy Bánky nem csak elvtelenül levezényelt kurzusfilmekkel, vagy az osztályfeszültségeket hazugul elsimító korporatív melodramákkal jelentkezett, ráadásul a szorongásmelodramái mellett nem egyszer a vígjátékaiban is

érvényesítette kritikus szemléletét. Éppen ezen kétarcúsága miatt tekinthető a korabeli magyar film kulcsfigurájának.” Janus-arcú boldogságiparosnak” titulálja.

Ezek miatt kezdtem el keresni Bánki Viktor anyagát az ÁBTL-ban, valamint a Magyar Nemzeti Levéltár Fővárosi levéltárában, aminek eredményeképpen választ kaptam a tudományos kutatói munkám címére: Szégyen, vagy dicsőség a neve számunkra?

A válasz egyértelmű: legyünk büszkék arra, hogy Bánki Viktort (Koncsics Gyulát) Nagydorog szülőttének mondhatjuk! -Még ha nincs is csillaga Hollywoodban.

A talált iratokból kiderül, hogy 1945.július 16-tól október 3-ig letartóztatásban volt (tárgyalás nélkül) A valóságban már sokkal előbb, mert egy 1945. júl.10-i tárgyaláson tanúként hallgatták ki, ott a jegyzőkönyvben szerepel, hogy Bánki őrizetben, Páger Antal szökésben.

Ezekből az iratokból tudtam meg, hogy Alsógödön lakóingatlana volt. A Népbírósi tárgyalás 1947.június 25-én volt. Az Őrségváltás című film miatt ítélték el. Az ítélet: 6 hónap börtön, 5 év politikai jogvesztés.

1949. március 14-én : Jogerős szabadságvesztés értesítés népfőügyész részére.

1950. 9. sz. törvényerejű rendelet 1§ e. pontja alapján közkegyelem alá esik.

Ezek a fenti dátumok csak azért érdekesek, mert Viktor 1948. november 6-án egy soproni házaspár -Szilágyi Iván és felesége segítségével (Gizella testvérének ékszerivel finanszírozva) Ausztriába menekült. Az ítélet azért volt viszonylag enyhe, mert **Várkonyi Zoltán színész**, aki már régóta a kommunista párt tagja volt, **mellette tanúskodott**. Valamint a jegyzőkönyv szerint: **”Figyelemmel arra, hogy a vádlott többi filmjének nagyrésze olyan tartalmú, amely az akkori politikai viszonyok által megengedett keretek között a szegény , elnyomott néprétegnek az úri osztállyal való szembenállását helyes szempontok szerint mutatja be, a népbírósi a BTK 92. §-ának alkalmazásával a kiszabott büntetést találta a vádlott bűnösségi fokával és cselekménye tárgyi súlyával arányban állónak.”**

Gondolhatnánk, hogy nem kellett volna elmennie – de ugye azt nem tudhatta, hogy lesz olyan, hogy közkegyelem. Egyébként a kutatási adatok alapján emberileg megérthető. Nézzük csak a dátumokat: 1947. június 25-én Népbírósi ítélet, 1947. szeptember 13. házassága felbomlik, vagyonától, ingatlanától megfosztották, kénytelen volt szüleinél lakni. Édesanyja 1947. október 9-én hirtelen elhunyt, mint ahogy öt hónap múlva 1948. február 25-én Édesapja is. Állása nem volt, a barátai elfordultak, vagy elmenekültek. Nem látott kiutat ebből az állapotból.

1939-1944-ig egyik legtermékenyebb magyar filmrendező volt, sajnos néhány év alatt mindez elveszett. Talán szülei halálát is ezeknek az eseményeknek tudta be – lehet, hogy nem is tévedett.

Ausztriában politikai menedékjogot kapott, ott ismerte meg a hölgyet, aki a második felesége lett. 1949. július 6-án kötöttek házasságot Salzburgban Pókay Magdolnával. Viktornak az volt a terve, hogy Németországba megy, mivel a német nyelvet jól beszélte, de ezt felülírta egy hívó levél Argentínából. Dr. Bingert János a Hunnia Filmgyár volt igazgatója oda menekült, és azt tervezte, hogy felépít egy filmgyárat, ahol Bánki Viktor munkájára számított. El is indultak menekült útlevelemmel Ausztriából, de Paraguay-ban megszületett első gyermekük, Viktor 1950.augusztus 1-én. Egy évet ott töltöttek, mezőgazdasági munkásként. Aztán tovább mentek Argentínába, ott született leányuk: Bánki Éva 1951.október 22-én. Sajnos, mire megérkeztek, a hívó fél, dr. Bingert szívroham következtében elhunyt. Nem tudott mást tenni, mint itt is mező-gazdasági munkásként helyezkedett el. Később egy vasgyárban dolgozott hét évig. Szervezete nem bírta az ottani klímát, Vilma nem tudta vállalni, hogy segítsen nekik Amerikába költözni. Szerette volna, ha Németországba visszamennek, de felesége nem akart már a családdal költözködni. Így Viktor

egyedül, a családot hátrahagyva Németországba ment, de oda is rosszkor érkezett, a német filmipar is romokban hevert. 1960-tól Münchenben élt, ahol a német-magyar tradicionális kultúra szervezésével foglalkozott és közben egy német dokumentumfilmet forgattak: Ungarn in Flammen, ami a német fiatalok számára készült ismeretterjesztő film volt. Mindezt egy általa írt német nyelvű levélből tudtam meg, amit a lánya küldött el nekem. Már közösen keressük a hiányzó láncszemeket Évával.

1967. március 13-án Münchenben hunyt el, ott is van eltemetve. Temetésén dr. Erdélyi István filmgyártó, a Magyar Filmgyártók Szövetségének egykori elnöke mondott gyászbeszédet.

Most küldött Éva egy fotót arról a sírról, ahol a temetői nyilvántartás szerint Édesapja nyugszik. A sírkövön már egy más név szerepel. 2010-ben Vajda László a müncheni egyetem etnológia professzora, a magyarországi néprajz megalapítója hamvai kerültek oda. Milyen érdekes egy sírhalom két híres magyar hamvait takarja. Néhány filmjének vetítése a régi Tv-műsorokban fellelhető: TV2: Régi keringő

Duna: Dr.Kovács István (Veszprémi Napló 1995.10.12.)

A 14. Filmemlékezet Fesztiválon 2010.12.01. Filmfelújítások programban a Makkhetes 1993-ban Kossányi Miklós gyűjteményéből hazakerült kópiát felújították, a hangot digitálisan restaurálták és több mint 50 év után mutatták be újra. A restaurált kópia premierjén a film egyik főszereplője - Mednyánszky Ági - még részt tudott venni.

A leírtak alapján javaslom, hogy Bánki Viktor kerüljön be Nagydorog Értéktárába. Legyünk rá büszkék, hogy Ő is közülünk való! Ismertessük meg mukásságát a felnövekvő ifjúsággal – tudják, mire lehetnek büszkék.

³ Egy szakterületenkénti kategória megjelölése lehetséges.

⁴ Kérjük, jelölje és nevezze meg, amennyiben magyarországi együtt élő népekhez, az államalkotó tényezőként elismert nemzetiségekhez kapcsolódó az érték.

8. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források):

- Nagydorogi anyakönyv
- Kritika a Dél-Magyarország 1939. március 12-i számában
- ÁBTL jegyzőkönyvek
- Fővárosi levéltár

9. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe: --

III. MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális-dokumentációja
2. A Htv. 1. § (1) bekezdés *m*) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek
3. A javaslatban megadott adatok kezelésére, illetve a benyújtott teljes dokumentáció, -

ideértve a csatolt dokumentumok, saját készítésű fényképek és filmek felhasználására is
- vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat

4. A nem saját készítésű dokumentumok szerepeltetése esetén az adott dokumentum tulajdonosának hozzájáruló nyilatkozata a szabad felhasználásról

Mellékletek listája:

1. 1.sz mellékelet – Javaslat (ez a dokumentum)
2. Bánki Viktor Anyakönyvi kivonata
3. Bánki Viktor és családja
4. Bánki Viktor házasságkötése Salzburgban
5. Bánki Viktor gyászbeszéde
6. Bánki Viktor filmek listája
7. Bánki Viktor munka közben
8. Bánki Viktor karikatúra
9. Bors István kritika, Délmagyarország, 1939. márc.12., 16. oldal
10. Hétfő, 1939. 02. 27., 8. oldal
11. Pesti Hírlap, 1941. jan. 4., 27. oldal
12. Magyar Nemzet, 1941. jan. 19., 14. oldal
13. Magyar Nemzet, 1941. okt. 23., 8. oldal
14. Délmagyarország, 1944. febr. 10, 3. oldal
15. Magyarország, 1944. szept. 22, 7. oldal
16. New York-i Magyar Élet, 1972. ápr. 4., 3. oldal
17. Örökmozgó, 2010
18. Filmvilág, 2018
19. Támogatói javaslat Dobri Istvántól
20. Támogatói javaslat Nagy Balázstól